

blik, du vilde se, det var ikke nødvendigt. Jeg er saa nedbøiet man kan være, saa sorgtung, at din Moder næppe vilde kende mig igjen. Fremmed er jeg blevet for Jer alle, alles altid fremmede – kan du da ikke forstaa, at naar jeg efter min Oplæsning i Næstved bringer de første Penge, da kan jeg komme selv, men nu – befri mig derfor. Det var den samme Følelse, som holdt mig borte fra Olufs Dødsleie – mine Tanker var der saa ofte, men jeg kunde ikke gaa der – jeg var det ikke værd. Tro mig, jeg søger paa mange Maader at gøre godt, hvad I maaske mener, jeg har forbrudt, hvad jeg *har* forbrudt. Jeg kan intet sige dig i en Samtale, som her ikke staar, slet intet. Mon du begriber, at jeg maa lide, kan du, som selv er ung, lettere tilgive og bære over, saa lad mig *bagefter* gjøre dig Regnskab, saa vist som jeg ikke vil, du skal have Lov til at foragte det Navn, jeg bærer, men tving mig ikke til en Samtale nu – jeg kan det ikke.

Jeg er saa træt. Det er meget sent paa Natten.

Du vil tjene mig, skriver du; jeg ved jo for vel, det er svært for dig at tro mig, men *bed* din Moder lade dig bringe Pengene i morgen inden Klokken to. Fru Astrup kan tage imod dem. Paa Tirsdag skulde du modtage Kvittingerne. Og har jeg intet modtaget Klokken to, ved jeg, at jeg maa vælge at kæmpe og at fægte – aa, Gud, Johannes, vidste du, hvor skrækkeligt det er.

Men nu vil jeg forsøge at sove i Haabet.

Herman

INFINITIV OG BISÆTNING SOM STYRELSE FOR PRÆPOSITION

I oldnordisk kunne en præposition ikke direkte styre en infinitiv eller en bisætning (se fx Falk og Torp: *Dansk-norskens syntax* (1900) §§ 150 g, 131; Mikkelsen: *Dansk ordføjningslære* (1911, opr. 1975) §§ 49 till., 138 till.). Konstruktioner der svarer til moderne konstruktioner med præposition + infinitiv eller præp. + bisætning, krævede i oldnordisk et pronominalt el. adverbialt »foreløbigt regimen« for præpositionen, og selve infinitiven eller bisætningen var ekstraponeret:

þeir urðu á þat sáttir at kjósa Einar til erkibyskups
skamt myndi vera til þess er han myndi orrustu eiga við bændr
þá sá ek æ því víðara, alt þar til er ek sá um alla veröld, bæði lönd ok sæ

Dette svarer til moderne tysk, hvor hovedreglen er at en præposition kun indirekte, via eksplikat, kan styre infinitiv eller bisætning:

sie haben sich dazu entschlossen, zwei Wochen zu bleiben
ich verlasse mich darauf, dass du mir hilfst

I moderne dansk er det normale at en subjektivisk infinitiv eller bisætning ekstraponeres og repræsenteres af et eksplikat, »foreløbigt subjekt« på det grammatiske subjekts pladser:

det ville ærgre mig at give op
derfor er det en skam at han ikke vil være med

En tilsvarende konstruktion forekommer ved objektivisk inf. el. bisætn. i nogle få typer, især med (præpositional)prædikatív:

vi anser det for risikabelt at holde op nu
han gjorde det umuligt for os at fortsætte
de overlader det til mig at finde en løsning

jeg må gøre det klart at situationen er uholdbar
han regner det for sikkert at vi får valg
tag mig det ikke ilde op at jeg skriver igen

Eksplikat som regimen for præp., og ekstraponeret inf. eller bisætn. forekommer ikke i moderne dansk. Imidlertid har Hans Veirup påvist at denne konstruktion forekommer i visse vestjyske dialekter, og han opstiller og kommenterer et fyldigt eksempelmateriale (*Sprog og Kultur*, nr. 22 (1962) p. 117 ff.). Samme konstruktionstype forekommer i klassisk sjællandsk, og da denne dialekt aldrig har nydt forskernes bevågenhed og reverens i samme grad som jysk, vil jeg nøjes med at give sjællandske eksempler:

Vi ska'nte i levens Live haa no 've aa'ed aa komme i
Slaveriet (*Sjællænderen*, prøvenummer (1934)
men ded ska gue i en Hastighed, for æls er jeg bange
for'ed at Jernbanen render fra mig (Th. Gravlund).

Det har altså været muligt at påvise et par dialekter fra nyere tid som m.h.t. præpositionssyntaks står på et meget gammelt trin. Formålet med dette lille notat er at gøre opmærksom på et så vidt jeg kan se hidtil overset træk i moderne dansk rigsmål, der viser at udviklingen af inf. og bisætn. som ægte præpositionsregimina ikke er fuldt gennemført. Det viser sig i præpositionernes tryk- og stødforhold.

Præpositionerne i moderne dansk kan efter deres trykforhold inddeles i to grupper. (1) er en lille og højfrekvent gruppe præpositioner der er karakteristiske ved at være trykssvage når deres regimen er trykstærkt: *'af 'vanvare*, *'fra 'hånden*, men trykstærke når regimen er trykssvagt: *'af øhende*, *'fra øden*. (2) er karakteristisk ved at være trykstærke eller trykssvage ved trykstærkt regimen: *'efter/øefter 'ferien*, *'blandt/øblandt 'deltagerne*, men kun trykstærke ved trykssvagt regimen: *'efter ødet*, *'blandt ødem*. Trykarakteristikken ser naturligvis helt bort fra emfase, hvor alle præpositioner er trykstærke.

I nedenstående liste over de fleste og vigtigste præp. i moderne dansk står gruppe (1) med ordinær, gruppe (2) med kursiv. Det er desuden angivet om præpositionen har mulighed for stød. Ordene er anført efter deres frekvens

ifølge A. Noesgaard (*Hyppighedsundersøgelser* (1934)), og man kan se at kun *ad* og *hos*, der hører til (1), mht. frekvens kommer efter de hyppigste gruppe (2)-præpositioner.

i' - til - a'f - på' - med - for - om' - ved - fra' - ov'er - efter - mod' - un'der - uden - ad - før' - igenn'em - hos - inden - siden - imod' - forbi' - foran' - lang's - bag' - bland't - ind'til - imel'lem

For det følgende er det kun præp. fra gruppe (1) der har interesse, og præposition betyder hvor andet ikke udtrykkeligt siges, 'gruppe (1)-præp.'.

(a) En præposition har svagtryk hvis dens regimen er trykstærkt, jf. ovenfor:

tænker du _opå 'Ole?

men har hovedtryk hvis regimen er tryksvagt:

tænker du 'på _oham?

Præpositionen kan under ingen omstændigheder have stød. En undtagelse herfra er dog *om*, som normalt har stød når den er trykstærk:

har du aldrig hørt 'om' hende

(b) Står regimen i forfæltet - og altså ikke umiddelbart efter præpositionen - har præp. bitryk, og den beholder sit evt. stød:

'Ole tænker du vel ikke ₁på'?

'ham tænker du vel ikke ₁på'?

Tilsvarende i relativsætninger:

... 'Ole, som du vel ikke tænker ₁på'

(c) Samme tryk- og stødforhold har vi hvor præpositionen slet intet grammatisk regimen har, og altså står i adverbial funktion:

har du en stol at sidde ₁på'?

han har nok taget slips ₁på' i dag

dog vistnok således at præpositionen har hovedtryk og evt. stød hvis den alene indgår tryktabsforbindelse med et verbum:

han har nok taget det 'på' igen

han tager 'på' hver gang han er på ferie

Muligheden for stød er altså kun til stede i (b) og (c) - eller rettere: i den syntaktiske situation (a), hvor præp. efterfølges af sit regimen, mister præp. sit evt. stød, uanset trykket; også i emfase er præp. uden stød:

sad du 'på eller 'ved bordet?

Stødet eller muligheden herfor er således et signal for at præpositionen (vel at mærke gruppe (1)-præp.) ikke efterfølges af regimen.

(d) Når præpositionen styrer infinitiv eller bisætning, er den normalt trykstærk og har stød:

tænker Ole 'på' at rejse?
 tror du 'på' at han har gjort det?

Tryksvag præp. er også mulig:

tænker Ole „på at rejse?
 tror du „på at han har gjort det?

men pointen er at der er mulighed for stød. Det er jo stødmuligheden der signalerer at præp. intet regimen har.

Denne tryk- og stødvariation hos præpositionen ved infinitiv og bisætning kan således ses som vidnesbyrd om en ikke fuldt afsluttet historisk udvikling.

Muligheden for præp. med svagtryk og uden stød svarer til præposition + et »ægte«, trykstærkt nominalregimen:

han holder „af at svømme
 jeg er enig „i at det er for dyrt
 jeg vil råde dig „fra at protestere

Det er altså den mest moderne situation.

Muligheden for præp. med bi- eller hovedtryk, og evt. stød, svarer til præp. uden regimen, altså adverbial præposition:

han holder ikke 'a'f at vi svømmer
 deres interesse 'i' at få indflydelse, er åbenbar
 det er endnu langt 'fra' at han kan klare sig selv.

Her optræder præp. som om den stod sidst i sætningen – hvad den i øvrigt også gør, for så vidt som det er nødvendigt at beskrive de allerfleste infinitiver og bisætninger som ekstraponerede (se Erik Hansen i *Nydanske Studier* II (1970) p. 115 ff.).

Konstruktionen opviser altså et mellemstadium mellem oldsproget og det moderne: der er intet foreløbigt regimen (eksplikat) som i oldsproget, men infinitiven og bisætningen har ikke fuld topologisk status som regimen.

Erik Hansen